

Monitoring literarne kritike

Profil države: Slovenija

*Kritičarke in
avtorice –
odstopanja in
ujemanja*

Julija Ovsec

Monitoring literarne kritike

Kritičarke in avtorice – odstopanja in ujemanja

Ta raziskava je del mednarodnega projekta "Pobunjene iščejo: književnice i kritičarke (ni)su prisutne?", ki ga izvaja skupina "Pobunjene čitateljke".

1. Uvod

Od julija do decembra 2018 smo izvedle krajši monitoring, v katerem smo želele preveriti koliko se v slovenskih medijih piše o literaturi, koliko prostora znotraj literarnih novic, reportaž in kritik je namenjenih ženskam in koliko moškimi. Želele smo preveriti kakšna je zastopanost žensk v redakcijah ter kakšno je razmerje pisanja glede na spol avtorjev. Ker je monitoring izvajala ena oseba, projekt pa je bil neodvisen in nefinanciran, smo se odločile za monitoring dveh tiskanih dnevnik časopisov in petih spletnih portalov. Medije smo izbirale glede na to koliko prostora namenjajo kulturnim stranem, glede na relevantnost njihovih kritik (medije, ki pišejo tudi poglobljene kritike, ne le kratke novice o novih izdajah), da so mediji z uredništvom ter glede na njihovo dostopnost. Odločile smo se pokriti tudi spletni portal Koridor – križišča umetnosti, ki deluje na prostovoljni ravni in za pisanje prispevkov plačilo ni predvideno. Monitoring je istočasno potekal v pet državah regije in sicer v Srbiji, Bosni in Hercegovini, Črni gori, Makedoniji in Sloveniji.

Za raziskavo smo izbrale dva dnevna časopisa, in sicer Delo ter Dnevnik. Oba sta zadoščala našim kriterijem, saj pokrivata kulturo in kulturne dogodke, sta uredniško nadzorovana, objavljata daljše in poglobljene književne kritike ter sta lahko dostopna. Pri spletnih medijih smo se odločile za kulturne portale AirBletrina, LUD Literatura in Koridor, ter za kulturne strani spletnega središča MMC RTV Slovenija ter revije Mladina. Vsi izbrani spletni portali so uredniško nadzorovani, lahko dostopni (plačljive vsebine ima le spletni portal Mladine, ki pa jih po določenem času odklene in jih ponudi širši javnosti), ter namenjajo nekoliko več prostora novicam, kritikam in reportažam vezanih na književnost. Šest od petih medijev se s pisanjem o književnosti ukvarja profesionalno in svojim kritikom plačuje za opravljeno delo. V pregled pa smo vzele tudi spletni portal Koridor – križišča umetnosti, ki temelji na prostovoljni ravni in za objave ne predvideva plačila. Zanimalo nas je namreč tudi ali prihaja do bistvenih razlik v razmerij med moškimi in ženskami, če je kritika napisana na prostovoljni ali na profesionalni ravni.

Pri interpretaciji rezultatov sem upoštevala tudi različne dejavnike, ki so specifični za vsak določen medij. V kolikor se osredotočamo le na številke pridobljene v raziskavi, so rezultati zelo suhoparni in ne prikažejo realne slike situacije. Ob posameznih interpretacijah rezultatov opozarjam na te dejavnike in jih jemljem za relevanten del raziskave.

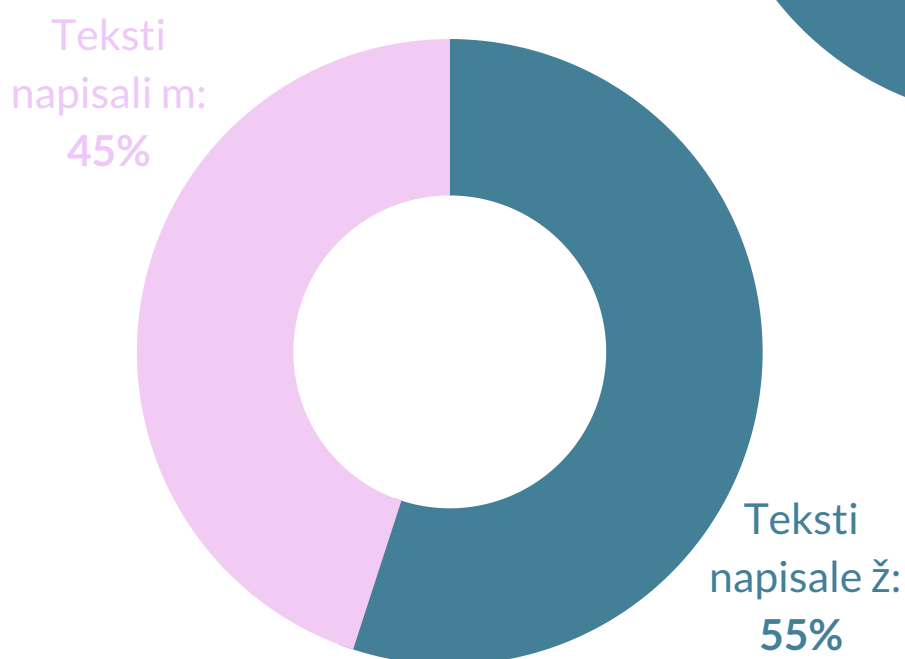
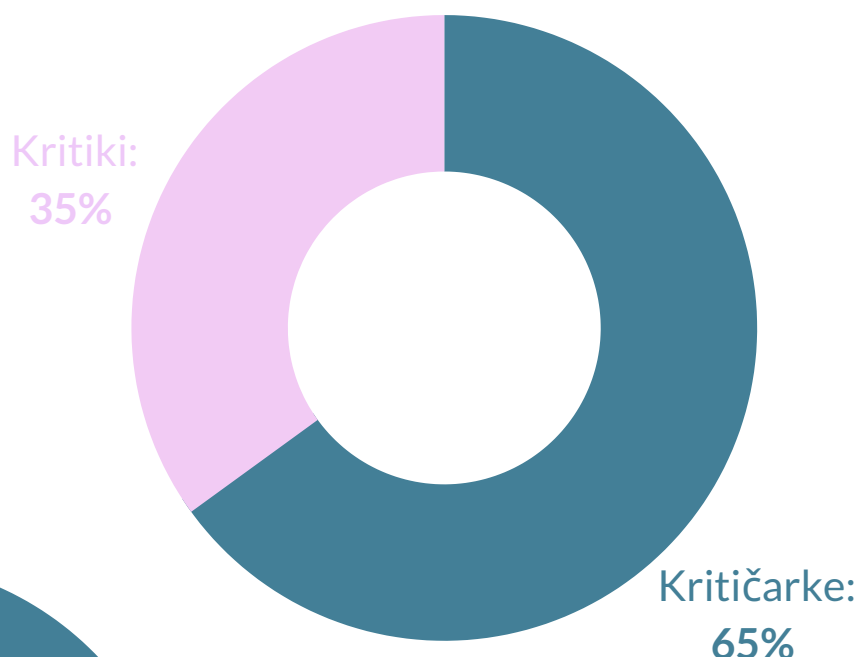
Nekoliko več pozornosti smo v raziskovanju namenile literarnim kritikam. Spremljale smo ali so literarne kritike le predstavitveno-komercialne narave in večinsko služijo predstavitvi knjig in reklamnim namenom ali pa so kritike strokovno-kritične narave in odražajo kvaliteto in stanje trenutne kulturne produkcije. Za kulturno produkcijo je strokovno-kritična kritika bistvenega pomena, saj konkretizira dogajanje, spremlja tokove in razvoj posameznih umetniških smeri ter vzpostavlja dialog z umetniškimi deli. Umetniška dela postavlja v kontekst časa in zgodovine, ter prepoznava pozitivna ali negativna odstopanja od ustaljenih umetniških praks. Strokovna kritika je nujen element umetnosti, ki prispeva k njenemu razvoju, vrednotenju in prepoznavanju umetniške vrednosti.

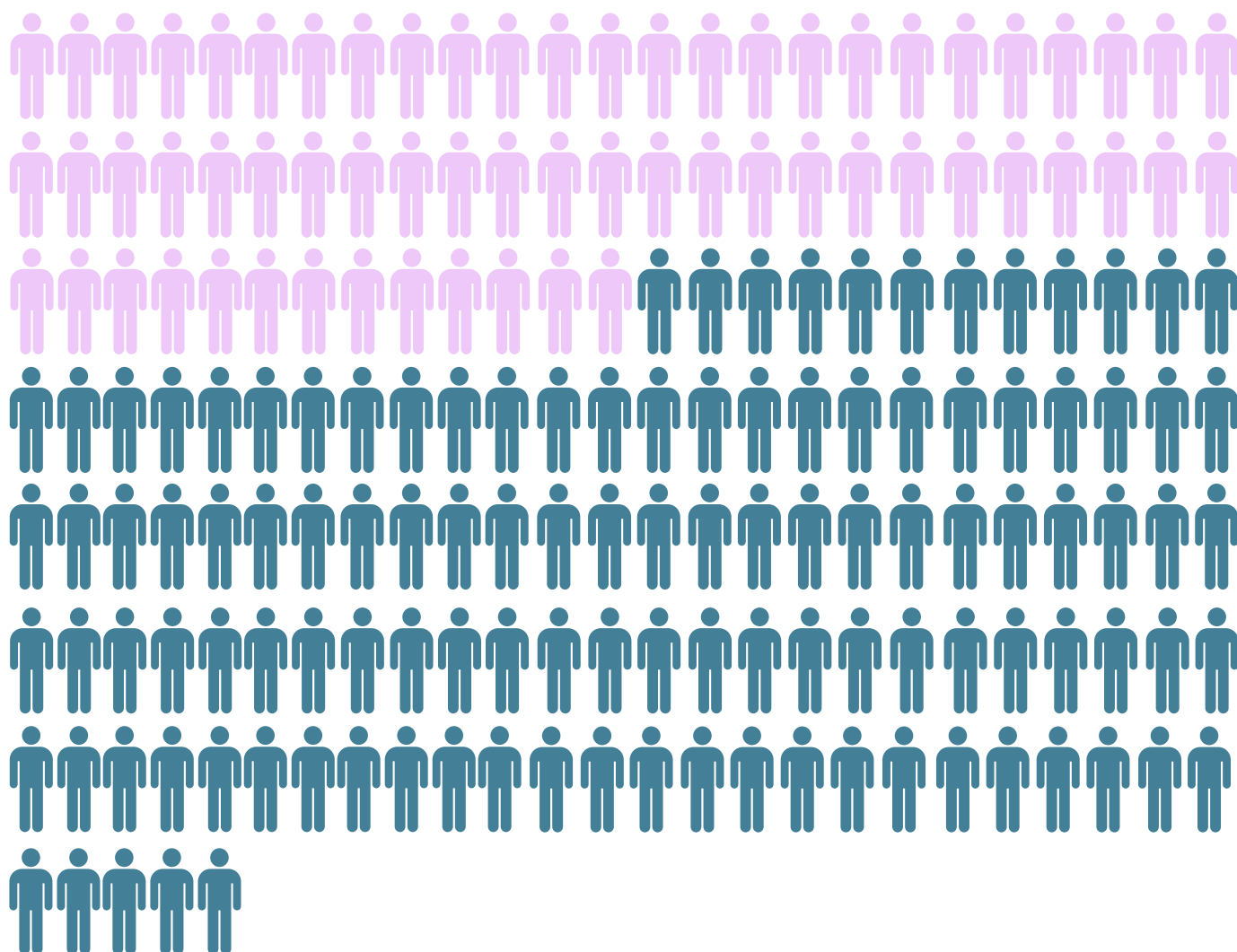
Raziskava je temeljila na hipotezi, da se strukturna spolna neenakopravnost žensk v medijskih redakcijah in nižja zastopanost žensk kot avtoric v pisanju avtorskih form (npr. Kolumne, mnenja, eseji...) odraža tako v medijih, ki so bolj kulturno-umetniško naravnani, kot tudi v dnevnih časopisih splošno-družbenih medijih. Druga hipoteza je bila, da se struktura neenakopravnosti odraža tudi v kritiki, ki se nanaša na literarna dela pisateljic. Z raziskavo smo želele prikazati, koliko prostora je namenjenega ženskam in kako so v tem prostoru zastopane. Osnovne hipoteze so bile enake za raziskave v vseh udeleženi državi, saj smo želele rezultate, ki bi jih lahko med sabo primerjale in bi predstavljali stanje literarne kritike v regiji.

Postavile smo okvirno hipotezo o strukturno-spolni diskriminaciji v kulturnih redakcijah, ki je služila za osnovo naše raziskave. Raziskavo smo zasnovale na kvantitativni in kvalitativni analizi prispevkov v izbranih medijih, s katerimi smo opredelile narative in diskurze v literarni kritiki. Monitoring smo izvajale v obsegu šestih mesecev (od julija 2018 do decembra 2018). Na področju Slovenije smo pokrivali 2 tiskana medija in 5 spletnih medijev. Raziskavo smo utelemljile na statističnih podatkih o številu prispevkov namenjenih novicam iz sveta književnosti, intervjujih z avtoricami in avtorji, kjer smo beležile tako spol intervjuvanke_ka kot novinarke_je, literarnih kritikah, kjer smo beležile spol kritičarke_je in avtorice_je obravnavanega dela, pri kolumnah in drugih avtorskih tekstih pa smo beležile spol avtorice_je. Rezultate smo statistično obravnavale in jih ovrednotile na podlagi izračunov ter dodatnih komentarjev, ki smo si jih zapisovale med potekom dela.

2. Rezultati raziskave

Skupni rezultati vseh obravnavanih medijev predstavljajo presek dobljenih rezultatov. Skupno je literarne kritike za vse obravnavane medije pisalo **44** kritičark in **24** kritikov, torej **65%** kritičark_kov je žensk. Skupaj je bilo obravnavanih **177** kritik, od tega so jih **98** napisale ženske, **79** pa moški. Skupno so ženske napisale **55%** kritik. Iz zgornje statistike lahko opazimo, da je razmerje med spoloma spolno neenakovredno, in sicer se prevesi v prid ženskemu spolu. V številu napisanih kritik glede na spol, pa se tehtnica nekoliko poravna. Ta podatek nam kaže, da posamezna ženska v poprečju v istem časovnem obdobju napiše manj kritik, kot njen moški kolega. To je posledica večjega števila kritičark kot kritikov.

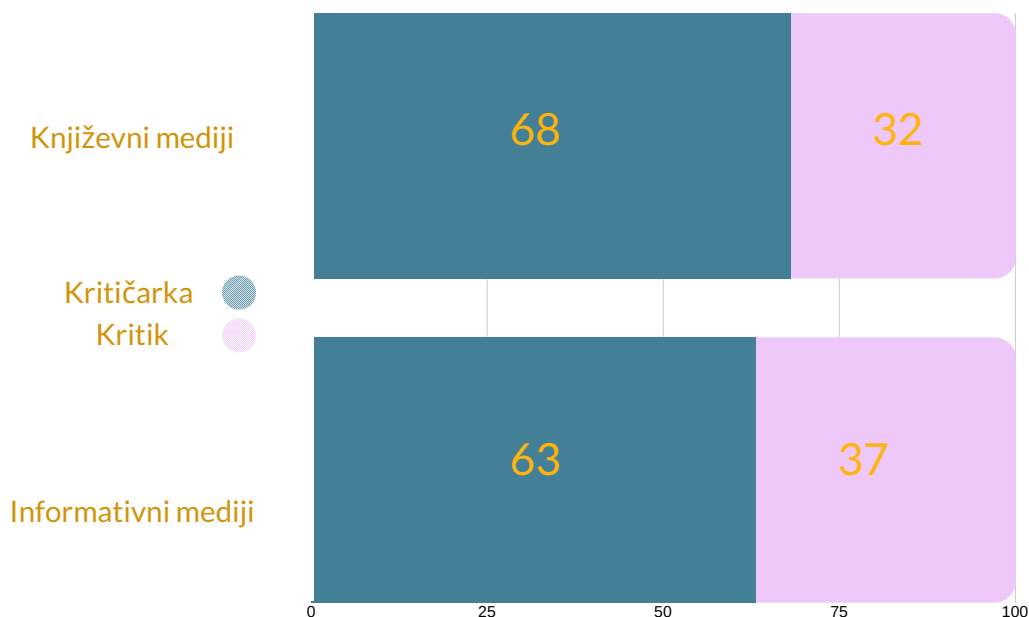

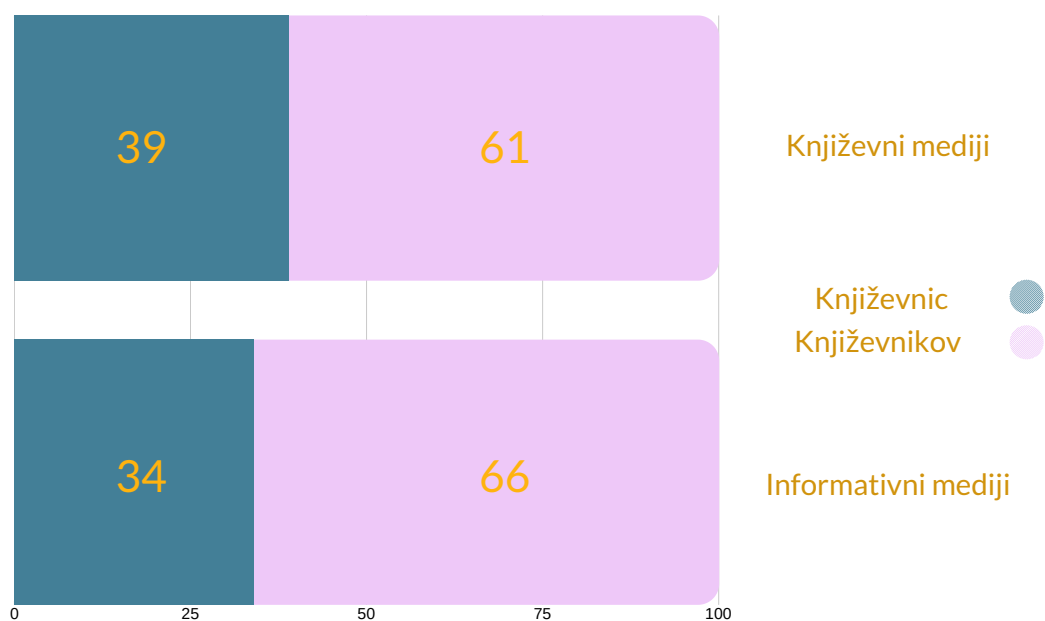
Velika razlika med zastopanostjo žensk in moških pa se pokaže pri analizi podatkov o kom so bile kritike pisane, o avtoricah ali avtorjih. Kritike o knjigah, ki so jih napisale avtorice, so bile izbrane le v 35% (63), medtem, ko so moški avtorji predstavljali 65% (117) vseh kritik. Iz tega podatka je razvidno, da ženske kot pisateljice, pesnice, avtorice niso enakomerno predstavljene in zastopane v kritikah. Kritike so namenjene pretežno moškim avtorjem, čeprav večino kritik napišejo ženske in je v uredništvih aktivnih več kritičark kot kritikov.

Kot zanimivost raziskave bi izpostavila rezultate spletnega portala Koridor – križišča umetnosti. Koridor – križišča umetnosti je spletni portal namenjen pisanju o umetnosti za mlajše avtorje, ki so na začetku kritiške kariere. Temelji na prostovoljni ravni, za prispevke niso predvidena plačila, avtorji pa lahko sami predlagajo katere knjige bi želeli kritično vrednotiti. Koridor je v drugi polovici leta 2018 imel 50% zastopanost moških in 50% zastopanost žensk pri številu napisanih kritik. Popolnoma enakomerno je bilo med spoloma razdeljeno tudi število obravnavanih knjig. Izmed dvajsetih kritik jih je bilo 10 namenjenih avtoricam in 10 avtorjem. Tekste je skupno pisalo šest kritičar in šest kritikov. Kritiki so obravnavali enako število avtoric, kot so kritičarke obravnavale avtorjev. Popolna enakost je v tem primeru izredno izstopajoča, sama pa jo pripisujem precej bolj sproščeni uredniški politiki, kjer se kritičarke in kritiki sami odločajo glede izbora avtoric in avtorjev, ki jih bodo vzeli v obravnavo. Uredništvo kritičarke in kritike manj omejuje pri izbiri, kritiki ne pišejo po naročilu, temveč so pri izbiri svobodni. Koridor je svoboden avtonomen medij, ki ni podvržen političnim lobijem, ideološkim usmeritvam političnih ali drugih družbenih skupin.

Beležila sem tudi zastopanost glede na spol v književnih in v informativnih medijih. Med književne medije sem uvrstila portale AirBeletrina, Koridor – križišča umetnosti in LUD Literatura. Med informativne medije sem uvrstila tiskana časopisa Delo in Dnevnik ter spletna portala Mladina in MMC RTV Slovenija.

V književnih medijih so bile literarne kritičarke zastopane v 68%, njihovi moški kolegi pa v 32%. V informativnih medijih so kritičarke zastopale večino z 63%, kritiko pa so predstavljali 37%. Razlika med književnimi in informativnimi mediji je le nekaj procentna, oba rezultata pa sta usklajena tudi s splošnim rezultatom zastopanosti žensk, ki je 65%.

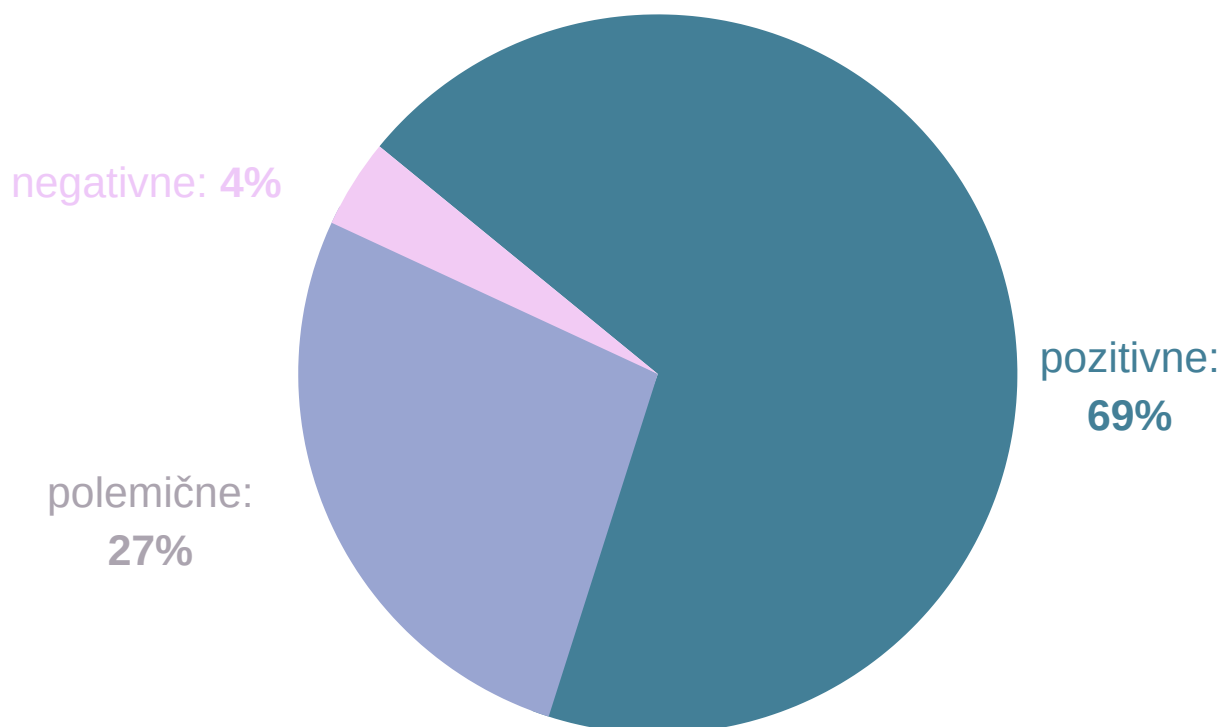
Tudi rezultati v zastopanosti avtoric se bistveno ne razlikujejo med informativnimi in književnimi mediji. V književnih medijih je zastopanost žensk le 39%, v informativnih medijih pa je še nekaj procentov nižja, in sicer le 34% obravnavanih književnic_kov je žensk. V splošnem je bilo avtoricam namenjenih le 35% kritik, kar jasno kaže, da so njihovi moški kolegi veliko bolje reprezentirani v kritikah in posledično večkrat kritično vrednoteni, njihovo delo pa je bolj izpostavljeno javnosti.

Iz zgoraj obravnavanih podatkov lahko razberemo, da so ženske zelo dobro zastopane v kritiških krogih, vendar pa nam podatki jasno kažejo, da so v medijskem prostoru večinoma prisotne le kot novinarke in kritičarke, ne kot literarne avtorice. Iz tega sledi vprašanje: Ali ženske res pišejo veliko manj kot moški ali pa obstajajo drugi razlogi, da se ženske kot avtorice knjig in literarnih besedil ne pojavljajo enako pogosto kot njihovi moški kolegi in so v bistveno depriviligiranem položaju? Opredelitev razlogov za drastično nižjo zastopanost žensk v medijskem prostoru potrebuje samostojno raziskavo, ki bo raziskala razloge in ozadja tega pojava. Sami podatki pridobljeni v tej raziskavi nam teh odgovorov ne posredujejo, zato vprašanje na tem mestu ostaja odprto.

2.1. Tip kritike

Raziskavo sem nadaljevala s preverjanjem tipov kritike in njihove ocene. Preverjala sem ali so kritike zavzete v raziskavo pozitivne, polemične ali negativne. Ugotovila sem, da je **69%** vseh kritik pozitivno vrednotenih, **27%** kritik je polemičnih, kjer se izpostavljajo dobre in slabe lastnosti, tehntnica a se ne prevrne na nobeno stran dotično, le **4%** kritik pa so negativni. Skupno je negativnih šest kritik, od tega so štiri negativne kritike namenjene moškim avtorjem, dve negativni kritiki pa sta dobili ženski avtorici. Vzorec negativnih kritik je premajhen, da bi na njem lahko določali razlike med spoloma. Procentualno izračunavanje na tako majhnem vzorcu je nesmiselno in ne prikaže verodostojnih rezultatov. Kar lahko razberemo iz podatka, da je negativnih kritik le 4%, je predvsem to, da je namen večine kritik promocijski, kar je bilo lahko razbrati tudi iz tekstov samih. Ob tem je vredno v razmislek vzeti kakšno je stanje književne kritike v Sloveniji. Rezultati dane raziskave nam omogočajo manjši vpogled v vrednotenjsko sestavo kritik v slovenskem literarnem prostoru, kar pa je glede na rezultate nekoliko zaskrbljujoče. Rezultati nam namreč dajejo vtis, da je književna kritika namenjena pretežno promociji literature in ne njenemu kritičnemu vrednotenju ter opredeljevanju njenih značilnosti glede na časovno in kontekstualno perspektivo.

2.2. Nekaj komentarjev k raziskavi ter primeri dobre in slabe prakse

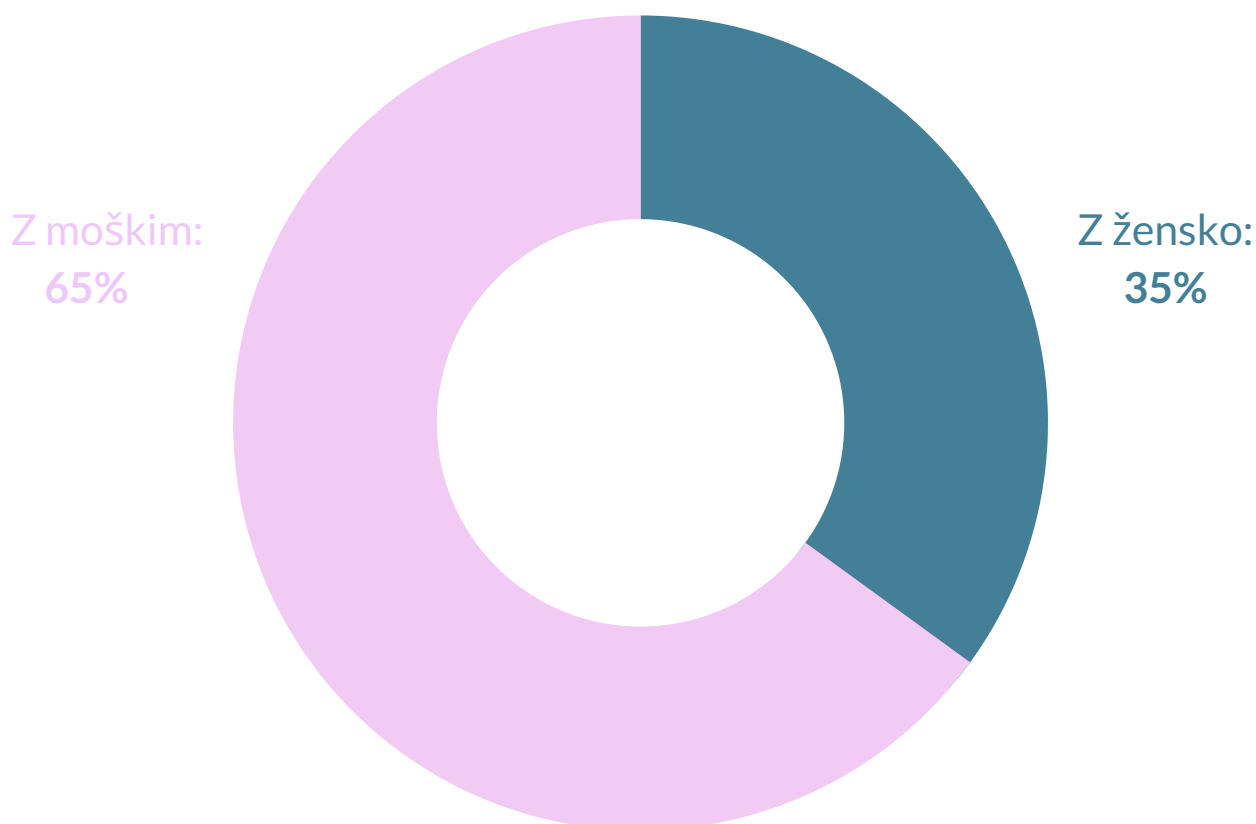
Kot komentar k raziskavi bi izpostavila dejstvo, da imata dnevni časopis Dnevnik in revija Mladina zaposlene kulturne novinarje na uredništvu in le redko ali skoraj nikoli ne sodelujejo z zunanjimi sodelavci. V uredništvu Dnevnika so v kulturnem novinarstvu zaposlene pretežno ženske, v uredništvu Mladine pa se s področjem literature pretežno ukvarjajo moški. Pri raziskovanju sem opazila stalno prisotnost istih kulturnih norinark_jev tako pri kritikah, novicah, poročili, kot tudi pri intervjujih. Takšne zaposlitvene strukture vplivajo na rezultate raziskave.

Kot komentar k raziskavi bi izpostavila tudi primer portala Koridor – križišča umetnosti, ki spodbuja pisanje mladih kritičark in kritikov. Rezultati popolne enakosti so presenetljivi, nakazujejo pa, da se na začetku kariere za enako pot odločajo tako moški kot ženske. Prosta izbira literarnih del, ki so jih kritiki obravnavali, je prav tako prikazala popolno enakost med spoloma. Bilo je namreč obravnavanih enako število pisateljic kot tudi pisateljev. Portal Koridor je v tem primeru primer dobre prakse, kjer sta oba spola zastopana enakovredno in ne prihaja do razlikovanj na kvantitativni ravni. Kritike so bile pisane iz presenetljivo kritične perspektive, večina jih je vsebovala literarno-teoretično vrednotenje, kar je prav tako primer dobre prakse.

Nekoliko bolj kritična sem do ostalih književnih medijev, ki so pri kritičnem opredeljevanju veliko bolj mili in nekonsistentni. Enako velja tudi za informativne medije s kulturnimi uredništvu, ki slovijo po svoji tradiciji in dolgem delovanju (npr. Delo, Dnevnik, MMC RTV Slovenija...). V slovenskem književnem prostoru je v zadnjih letih na splošno opazen trend upadanja kritičnosti kritik, pomanjkanja literarno-teoretskega opredeljevanje in podajanja konstruktivno-kritičnega odziva na posamezna dela. Kritika je postala pretežno informativno in reklamno obarvana.

2.3. Intervjuji s književnicami in književniki

V monitoringu sem sledila tudi intervjujem, ki so bili opravljeni s književnicami ali književniki. Vsega skupaj je bilo opravljenih **75** intervjujev, od tega jih je bilo le **35%** opravljenih z ženskami. Razlika med zastopanostjo moških in žensk v intervjujih je ogromna. Moškim je namenjeno veliko več prostora za izražanje mislim, mnenj in prepričanj. Moški so pogosteje izbrani za sogovornike, ter izpostavljeni kot relevantne osebnosti na slovenski literarni sceni. Kakšni so razlogi za zapostavljenost ženskih sogovornic v intervjujih in te raziskave ni znano, zato o tej temi ne gre polemizirati. Ponovno pa se pojavi vprašanje ali ženske res manj pišejo in so posledično manj prisotne v literarnih krogih, ali pa za njihovo odsotnost obstajajo drugačni razlogi? V prihodnosti bi bilo relevantno opraviti raziskavo tudi na tem področju in razširiti ugotovitve na nekoliko bolj konkreten prikaz literarne produkcije in njeno spolno razslojenost.

2.4. Kolumne in literarni sestavki

Ker se vsi izbrani mediji ne poslužujejo objavljanja kolumn ali literarnih sestavkov je bilo beleženje te kategorije težavno. Pisanje kolumn o literarnih temah je zelo podhranjeno in je le redko prisotno v izbranih medijih. Večina kolumn se je navezovala na politične in družbene dogodke ali pa na splošni življenjski stil, zato je bilo beleženje težko in je predstavljalo zelo majhen vzorec. Vzorec obravnavanih tekstov je bil premajhen za opravljanje kvantitativne raziskave, zato je nemogoče pisati o ugotovitvah in zaključkih. Za opravljanje monitoringa kolumen in literarnih sestavkov bi bilo potrebno prilagoditi izbiro medijev, ki so bili vzeti pod drobnogled. Ker je bil primarni namen te raziskave pridobiti podatke s področja kritike, je izbira medijev potekala predvsem z obzirom na število objavljenih literarnih kritik. Monitoringa kolumen in literarnih sestavkov na takšnem vzorcu za pridobitev relevantnih rezultatov žal ni bilo mogoče izvesti.

3. Še nekaj opažanj in zaključek

Med pregledovanjem intervjujev v medijih sem opazila, da so večino intervjujev opravljale novinarki. Razmerje med tistimi ženskami, ki pišejo o literaturi in tistimi, ki literaturo ustvarjajo in pridejo do obče prepoznavnosti, ter se pojavljajo v medijih, je zelo različno. Ženske so (celo) večinsko zastopane v kulturnem novinarstvu, njihova prisotnost pa drastično pade, ko pride do umetniškega ustvarjanja in udejstvovanja na umetniško-kulturnem področju. Ženske tako nastopajo predvsem v vlogi zapisovalk in spraševalk, njihovo kreativno izražanje pa je na tem področju omejeno. Razlogi za omejevanje iz pričujoče raziskave niso vidni, za njihovo določitev bi bilo potrebno opraviti drugačno raziskavo.

V raziskavi sem ugotovila, da so ženske dobro zastopane v kritičnem poklicu. V izbranih medijih kritičarke s 65% predstavljajo večino pisočih kritikov in kritičark, njihove objave pa predstavljajo 55% vseh napisanih kritik. Iz tega podatka lahko sklepamo, da v povprečju ena ženska dobi manj kritik za pisanje, kot njen moški kolega. Če so kritičarke v večini, pa se tehtnica močno prevesi na moško stran, ko pride do zastopanosti avtoric in avtorjev v medijih. Le 35% kritik je obravnavalo avtorice, ostalih 65% pa so predstavljali moški. Nobena izmed obravnavanih kritik ni obravnavala nebinarnih avtoric ali avtorjev.

Iz podatka opazimo močno prevlado moških v literarnem polju. Iz same raziskave o razlogih za nezastopanost žensk ne moremo sklepati, saj so podatki izredno kvantitativne narave. Se mi je pa ob obdelavi podatkov porodilo vprašanje, kje so ženske in zakaj niso obravnavane enakovredno? Ali ženske res pišejo manj kot moški? Ali ženske izdajo manj knjig kot moški? Ali se uredništva raje odločajo za obravnavo literature napisane iz pod peresa avtorja? Odgovore na ta vprašanja bi bilo vredno raziskati z drugo raziskavo in predstavljajo nove izzive za prihodnost.

Podatki pridobljeni v raziskavi so pokazali tudi, da so avtorice približno enako zastopane v informativnih in literarnih medijih. Prišla sem tudi do ugotovitve, da je kar 69% kritik pozitivnih, le 4% kritik pa so izrecno negativne. Pri 177 obravnavanih kritikah je bil vzorec negativnih kritik premajhen, da bi iz njega lahko pridobila spolno orientirane podatke. Ugotovila sem tudi, da je veliko kritik služilo za promocijske namene in niso predstavljale teoretsko podkrepjenega kritičnega odziva strokovnjakov. V raziskavi sem preverjala tudi zastopanost žensk v intervjujih. Tudi tukaj ženske predstavljajo le 35% intervjuvank in intervjuvancev. Kvantitativne analize kolumn in literarnih sestavkov iz izbranih medijev nisem mogla opraviti, saj je bil preučevani vzorec premajhen, rezultati pa nezanesljivi. V kolikor bi želela opraviti kvantitativno raziskavo spolnih delitev kolumn in literarnih sestavkov, bi potrebovala drugačen izbor medijev, ki več prostora namenijo literarnim in pol-literarnim sestavkom.

Raziskava je temeljila na hipotezi, da se strukturna spolna neenakopravnost žensk v medijskih redakcijah in nižja zastopanost žensk kot avtoric v pisanju avtorskih form odraža tako v medijih, ki so bolj kulturno-umetniško naravnani, kot tudi v dnevnih časopisih splošno-družbenih medijih. To hipotezo sem z rezultati raziskave delno ovrgla, saj sem ugotovila, da ženske predstavljajo večino v pisanju kritiških tekstov. Za raziskovanje polliterarnih form pa je bil raziskovani vzorec premajhen. Druga hipoteza je bila, da se struktura neenakopravnosti odraža tudi v kritiki, ki se nanaša na literarna dela pisateljic. To hipotezo sem v celoti potrdila, saj je raziskava pokazala, da so ženske bistveno manj zastopane v medijih, o njih se manj piše, namenja se jim manj prostora v kritikah in intervjujih. Ker so rezultati kvantitativne narave razlogi za takšno razslojenost iz raziskave niso vidni. Za odgovor na to vprašanje bi bilo potrebno opraviti dodatno raziskavo.

Za konec bi poudarila, da je pomembno nameniti približno enak del avtoricam in avtorjem, saj na ta način spodbujamo različne perspektive in diskurze v medijskem prostoru, s tem pa zmanjšujemo družbene neenakosti in krepimo enakopravnost med spoloma. Ženske namreč pišejo drugače od moških, saj so zaznamovane z drugačno izkušnjo sveta, ki temelji na družbeno določenih spolnih vlogah. Moška perspektiva je vzeta kot osnovna, ženska pa predstavlja drugo, nasprotno perspektivo, s tem pa so pisateljice marginalizirane. K odpravi marginalizacije bi bistveno pripomogla tudi večja reprezentacija avtoric v medijskem prostoru in kvalitetno napisana literarna kritika.

Vsebina

2	1. Uvod
4	2. Rezultati raziskave
9	2.1. Tip kritike
10	2.2. Nekaj komentarjev k raziskavi ter primeri dobre in slabe prakse
11	2.3. Intervjuji s književnicami in književniki
12	2.4. Kolumne in literarni sestavki
13	3. Še nekaj opažanj in zaključek

Prelom in lektura: Pobunjene čitateljke
05/2019.